

התפתחות הכספים והאשראי, ינואר עד אוקטובר 1961

לאחר התרחבות מוניטארית מהירה בששת החודשים הראשונים של שנת 1961 חלה האטה ניכרת בקצב ההתרחבות בחודשים יולי עד אוקטובר. בעוד שבמחצית הראשונה של השנה גדלו הנכסים הכספיים שבידי הציבור ב-196 מיליון ל"י, הרי הגידול בחודשים יולי עד אוקטובר הגיע ל-40 מיליון ל"י בלבד — אמצעי התשלום ירדו ב-11 מיליון ל"י והפקדונות הפחות נזילים עלו ב-51 מיליון ל"י. לעומת זאת הסתכמה העלייה בנכסים הכספיים שבידי הציבור בחודשים יולי עד אוקטובר 1960 ב-74 מיליון ל"י.

האטה זו בהתרחבות המוניטארית במחצית השנייה של 1961 קשורה בירידה בסכום היתרות במטבע חוץ ובצעדי הריסון הנמרצים שנקט בהם בנק ישראל לאור התחזקות ההתפתחויות האינפלציוניות במשק מאז אמצע שנת 1960. בסוף חודש מארס 1961 הועלו ב-2 אחוזים שיעורי הנזילות המינימליים שהמוסדות הבנקאיים חייבים לקיים, ובסוף חודש יוני בוטלה הנזילות המעורבת¹. בסוף ספטמבר נכנסה לתוקפה העלאה נוספת של 2 אחוזים בשיעורי הנזילות המינימליים, שהוחל בביצועה בהדרגה החל מסוף חודש אוקטובר 1961². כתוצאה מצעדים אלה הואטה הרחבת האשראי הבנקאי לציבור, שהיתה גבוהה במיוחד ברבע הראשון של השנה.

העלייה בנכסים הכספיים שבידי הציבור בחודשים ינואר עד אוקטובר הסתכמה ב-226 מיליון ל"י; מתוך זה כ-110 מיליון ל"י אמצעי תשלום ו-116 מיליון ל"י פקדונות פחות נזילים. למעלה ממחצית הגידול בפקדונות הפחות נזילים יש לייחס לגידול בפקדונות של מקבלי פיצויים אישיים מגרמניה (פז"ק ותמ"מ). אפשר להניח שהתגברות ציפיות לפיחות בשנת 1961 חיזקה את הנטייה של מקבלי הפיצויים לדחות את ההמרה של מטבע החוץ שברשותם במטבע מקומי. פקדונות הפז"ק והתמ"מ עלו ב-64 מיליון ל"י בעשרת החודשים הראשונים של 1961. לעומת עלייה של 41 מיליון ל"י בתקופה המקבילה אשתקד, למרות שחל גידול מועט בלבד בהיקף הפיצויים שנתקבלו.

המקורות העיקריים להתרחבות המוניטארית בתקופה הנידונה היו הרחבת האשראי הבנקאי לציבור ב-154 מיליון ל"י וצבירה נטו של יתרות מטבע חוץ בסך 101 מיליון ל"י. משקלו של האשראי לציבור בסך גורמי ההתרחבות עלה מ-51 אחוזים בתקופה ינואר עד אוקטובר 1960 ל-68 אחוזים בתקופה המקבילה ב-1961, ומשקל התוספת ליתרות מטבע חוץ עלה מ-40 ל-45 אחוזים בערך. בעוד שבמחצית הראשונה של 1961 היוותה צבירת היתרות את מקור ההתרחבות העיקרי, הרי בחודשים יולי עד אוקטובר חלה ירידה בסכום היתרות בסך 20 מיליון ל"י ואילו האשראי הבנקאי לציבור הוסיף לעלות. שני מקורות ההתרחבות הללו היה בהם כדי להביא לידי גידול רב יותר בסכום הנכסים הכספיים שבידי הציבור, לולא ההשפעה המצמצמת של הירידה בחוב הממשלה נטו למערכת הבנקאות בסך 36 מיליון ל"י.

¹ האפשרות להחזיק כנגד פקדונות במטבע ישראלי עודפי נכסים נזילים במטבע חוץ. פירוט ודברי הסבר לשינוי בהוראות הנזילות בחודש מארס ובחודש יוני ראה סקר מספר 15 של בנק ישראל, ע"ע 66-73.

² ראה עמ' 43, להלן.

גידול הנכסים הכספיים שבידי הציבור, לפי המקורות והמרכיבים,
ינואר עד אוקטובר, 1960 ו-1961

אחוזים מכלל הגידול		העלייה או הירידה (-)				
ינואר עד אוקטובר		אחוזים		מיליוני ל"י		
1961	1960	ינואר עד אוקטובר	1960	ינואר עד אוקטובר	1960	
44.7	40.3	26.5	40.0	100.9	94.0	המקורות
68.3	51.4	23.9	23.6	154.4	119.8	צבירת מטבע חוץ*
-16.2	1.5	-10.2	0.9	-36.5	3.4	הרחבת האשראי לציבור
3.2	6.8	87.7	124.2	7.1	15.9	הרחבת האשראי לממשלה
						גורמים אחרים גטו
100.0	100.0	16.4	21.4	225.9	233.1	סך כל המקורות
						המרכיבים
23.7	16.9	17.9	15.2	53.6	39.4	מזומנים בידי הציבור
24.8	39.7	9.6	19.9	55.9	92.6	פקדונות עובר ושב
48.5	56.6	12.4	18.2	109.5	131.8	אמצעי תשלום
30.9	32.2	19.5	27.8	69.7	75.2	פקדונות בלתי נזילים
20.6	11.2	33.5	27.4	46.7	26.1	במטבע ישראלי
						במטבע חוץ*
51.5	43.4	23.4	27.7	116.4	101.3	סך כל הפקדונות
						הבלתי נזילים
100.0	100.0	16.4	21.4	225.9	233.1	סך כל הנכסים הכספיים

* מספרים מתוקנים. פקדונות של תושבי חוץ (פת"ח) במוסדות בנקאיים בישראל לא נכללו ביהרות מטבע החוץ, מצד אחד, ובפקדונות הציבור במטבע חוץ, מצד שני.

(א) הנכסים הכספיים שבידי הציבור

(1) אמצעי התשלום

אמצעי התשלום עלו בקצב מהיר עד סוף חודש יוני, כשסכום הגידול החודשי הממוצע הגיע ל-20 מיליון ל"י. לעומת זאת חלה בחודשים יולי עד אוקטובר ירידה בסכום אמצעי התשלום בסך 11.3 מיליון ל"י. בסך הכל עלו אמצעי התשלום מסוף דצמבר 1960 ועד סוף אוקטובר 1961 ב-109.5 מיליון ל"י או ב-12.4 אחוזים. סכום המזומנים שבידי הציבור עלה ב-17.9 אחוזים ואילו פקדונות עובר ושב עלו ב-9.6 אחוזים בלבד. בעשרת החודשים הראשונים של 1960 עלו אמצעי התשלום ב-131.8 מיליון ל"י או ב-18.2 אחוזים. אולם הרמה הממוצעת של אמצעי התשלום בחודשים ינואר עד אוקטובר 1961 היתה גבוהה ב-19.2 אחוזים מאשר בתקופה המקבילה אשתקד, ואילו הרמה הממוצעת בעשרת החודשים הראשונים של 1960 היתה גבוהה ב-12.6 אחוזים בלבד

מאשר בתקופה המקבילה בשנת 1959. הפרשים אלה בשיעורי הגידול מוסברים על-ידי הרמה הנמוכה במיוחד של אמצעי התשלום בסוף 1959 ועל-ידי הרמה הגבוהה יחסית בסוף 1960.

לוח 2

אמצעי התשלום, דצמבר 1960 עד אוקטובר 1961

(מיליוני ל"י)

העלייה או הירידה (-) מסוף החודש הקודם		מיליוני ל"י		סך כל אמצעי התשלום	פקדונות עובר ושב	מזומנים בידי הציבור	החודש
אחוזים	מיליוני ל"י	1961	1960				
—	—	—	—	880.2	580.7	299.5	1960 דצמבר
3.1	3.2	27.2	23.6	907.4	599.4	308.0	1961 ינואר
2.7	2.6	24.2	19.3	931.6	610.5	321.1	פברואר
2.5	0.6	23.1	4.4	954.7	611.1	343.6	מארס
0.7	4.4	7.0	33.8	961.7	625.0	336.7	אפריל
1.5	2.0	14.6	16.1	976.3	639.1	337.2	מאי
2.5	1.0	24.7	8.5	1,001.0	655.9	345.1	יוני
-0.1	1.6	-1.3	13.7	999.7	652.5	347.2	יולי
-0.1	0.9	-1.4	7.6	998.3	348.1	350.2	אוגוסט
0.9	-0.2	9.3	-1.6	1,007.6	651.0	356.6	ספטמבר
-1.8	0.8	-17.9	6.4	989.7	636.6	353.1	אוקטובר
12.4	18.2	109.5	131.8	סך כל העלייה מדצמבר לאוקטובר			
1.2	1.7	11.0	13.2	העלייה הממוצעת בעשרת החודשים			

כתוצאה מהעלייה היחסית המהירה בסכום המזומנים עלה חלקם בסך אמצעי התשלום מ-34.0 אחוזים בסוף דצמבר 1960 ל-35.7 אחוזים בסוף אוקטובר 1961. מגמת הירידה של אחוז המזומנים באמצעי התשלום, שאפיינה את השנים האחרונות, נפסקה, איפוא, בשנת 1961. המשיכה המוגברת של מזומנים על-ידי הציבור, במיוחד ברבע הראשון של השנה, קשורה, כנראה, בתקנה החדשה של ניכוי מס הכנסה במקור מריבית על פקדונות, שנכנסה לתוקפה בסוף חודש מארס. סכום המזומנים שבידי הציבור עלה בין סוף דצמבר 1960 לסוף מארס 1961 ב-43.1 מיליון ל"י, ואילו בתקופה אפריל עד אוקטובר הוא עלה ב-10.5 מיליון בלבד. בסך הכל עלה סכום המזומנים בעשרת החודשים הראשונים של השנה ב-53.6 מיליון ל"י לעומת עלייה של 39.4 מיליון ל"י בתקופה המקבילה אשתקד. פקדונות עובר ושב עלו ב-55.9 מיליון ל"י לעומת עלייה של 92.6 מיליון ל"י בתקופה המקבילה אשתקד.

(2) פקדונות הציבור שאינם אמצעי תשלום

הפקדונות הפחות נזילים של הציבור במוסדות הבנקאיים, שאינם בגדר אמצעי תשלום, עלו בחודשים ינואר עד אוקטובר ב-116.4 מיליון ל"י, שהן 23.4 אחוזים, לעומת עלייה של 101.3

פקדונות הציבור שאינם אמצעי תשלום, דצמבר 1960 עד אוקטובר 1961

(מיליוני ל"י)

אחוזים	מיליוני ל"י	העלייה או הירידה (-) מסוף החודש הקודם	פקדונות במטבע ישראלי							החודש	
			סך כל הפקדונות שאינם אמצעי תשלום	פקדונות ** במטבע חוץ	סך כל הפקדונות במטבע ישראלי	בהצמדה למטבע חוץ (פ"ק)	כנגד התחייבויות	למתן * הלוואות	לזמנים קצובים		תוכניות חיסכון
—	—	—	497.4	139.1	358.3	52.4	7.8	128.5	98.2	71.4	1960 דצמבר
1.0	5.0	—	502.4	138.5	363.9	54.0	7.9	129.6	100.6	71.7	1961 ינואר
2.8	14.0	—	516.4	141.4	375.0	56.0	8.6	135.1	102.9	72.4	פברואר
4.1	21.3	—	537.7	150.9	386.8	61.6	8.1	139.7	103.9	73.5	מארס
1.7	9.1	—	546.8	153.0	393.8	63.2	8.0	140.9	105.4	76.3	אפריל
0.5	2.8	—	549.6	151.9	397.7	66.6	8.0	140.2	105.9	77.0	מאי
2.3	12.9	—	562.5	157.7	404.8	70.3	8.6	142.3	105.4	78.2	יוני
3.4	19.1	—	581.6	167.8	413.8	75.0	9.1	142.1	102.7	84.9	יולי
1.8	10.5	—	592.1	179.0	413.1	79.0	9.8	140.3	99.7	84.3	אוגוסט
2.3	13.4	—	605.5	186.2	419.3	81.8	11.4	141.6	99.9	84.6	ספטמבר
1.4	8.3	—	613.8	185.8	428.0	87.9	11.5	143.4	99.7	85.5	אוקטובר
סך כל העלייה											
מדצמבר 1959 עד											
27.7	101.3	—	—	26.1	75.2	14.6	-0.6	38.5	13.8	8.9	1960 אוקטובר
מדצמבר 1960 עד											
23.4	116.4	—	—	46.7	69.7	35.5	3.7	14.9	1.5	14.1	1961 אוקטובר
העלייה הממוצעת בעשרת החודשים											
2.5	10.1	—	—	2.6	7.5	—	—	—	—	—	1960
2.1	11.6	—	—	4.7	7.0	—	—	—	—	—	1961

* לרבות פקדונות קופות נמל להשקעה מוכרת.
 ** להוציא פת"ח.

מיליון ל"י, שהן 27.7 אחוזים, בתקופה המקבילה אשתקד. הפקדונות במטבע ישראלי עלו ב-69.7 מיליון ל"י, ואילו הפקדונות במטבע חוץ — ב-46.7 מיליון ל"י.

הפקדונות הפחות נזילים במטבע ישראלי עלו בסכום קטן יותר מאשר בתקופה המקבילה אשתקד. עיקר הגידול בסוג זה של פקדונות קשור בגידול המהיר בפקדונות הפז"ק, שהם אותו חלק מכספי ההעברה של פיצויים אישיים, מגרמניה בעיקר, שהופקד בהצמדה למטבע חוץ. יתרת הפז"ק עלתה בתקופה הנידונה ב-35.5 מיליון ל"י לעומת גידול של 14.6 מיליון ל"י בלבד בתקופה המקבילה אשתקד. התפתחות זאת קשורה, כאמור, בציפיות גוברות לפיחות, שעודדו דחיית המרה של כספי פיצויים. ביתר סעיפי הפקדונות במטבע ישראלי חל למעשה גידול קטן יותר מאשר בתקופה המקבילה אשתקד, חוץ מאשר בפקדונות כנגד התחייבויות. הגידול הקטן יחסית בפקדונות למתן הלוואות קשור בירידה בפקדונות קופות גמל להשקעה מוכרת, שההסדר המיוחד לגביהם בוטל בנובמבר 1960. הירידה הניכרת בגידול הפקדונות לזמן קצוב, שהם פקדונות בלתי צמודים, קשורה, כנראה, בהחשת עליית המחירים בשנת 1961. יתרת הפקדונות במסגרת תוכניות החיסכון גדלה, אמנם, ב-14.1 מיליון ל"י, אולם גידול זה הושפע במידה רבה מהעברת כספי תוכניות החיסכון של הילדים, בסך של 8 מיליון ל"י בערך, מסעיף פקדונות עובר ושב לסעיף תוכניות החיסכון המאושרות, שבוצעה בחודש יולי 1961.

הגידול בפקדונות במטבע חוץ בסך 46.7 מיליון ל"י מורכב בעיקר מגידול בפקדונות מקבלי פיצויים (תמ"מ) בסך 28.3 מיליון ל"י ומגידול בפקדונות כנגד התחייבויות בסך 13.9 מיליון ל"י, שנפתחו בעיקר לכיסוי אשראים דוקומנטריים. העלייה בסך פקדונות הציבור במטבע חוץ בתקופה המקבילה אשתקד הסתכמה ב-26.1 מיליון ל"י בלבד.

(ב) המקורות להגדלת הנכסים הכספיים

(1) צבירת יתרות מטבע חוץ

סכום היתרות נטו במטבע חוץ במערכת הבנקאות הוסיף לגדול בקצב מהיר בתקופה הנידונה בכללותה, למרות הגידול הניכר בגירעון במאזן השוטף. הגידול בהעברות הון נטו לישראל אפשר את מימון הגירעון ההולך וגדל, ובה בשעה — את הגדלת יתרות מטבע החוץ במערכת הבנקאות. בסך הכל גדלו היתרות נטו ב-100.9 מיליון ל"י, שהן 26.5 אחוזים, לעומת עלייה של 94.0 מיליון ל"י, שהן 40.0 אחוזים, בתקופה המקבילה אשתקד. סכום היתרות נטו במערכת הבנקאות, לאחר ניכוי ההתחייבויות לחוץ לארץ, לרבות פקדונות תושבי חוץ (פת"ח), הגיע בסוף אוקטובר 1961 ל-482.2 מיליון ל"י, שהם כ-270 מיליון דולר. מתוך סכום זה היו למעלה מ-90 אחוזים ברשות בנק ישראל. כל התוספת ליתרות במשך התקופה הנידונה נצטברה בבנק ישראל, ואילו סכום היתרות נטו שברשות המוסדות הבנקאיים בסוף אוקטובר 1961 לא היה שונה כמעט מאשר בסוף דצמבר 1960.

תנודות היתרות היו גם השנה במתכונת העונתית האופיינית לשנים האחרונות — גידול מואץ בחודשי השנה הראשונים וירידה לאחר מכן, בחודשי הקיץ והסתיו. בששת החודשים הראשונים של השנה עלו היתרות ב-120.8 מיליון ל"י ובחודשים יולי עד אוקטובר חלה ירידה בסך 19.9 מיליון ל"י.

יש להדגיש כי לעומת השנים הקודמות לא השתקף השנה חלק גדול יותר מתוספת היתרות בעליית אמצעי התשלום. מכאן שאחוז גבוה יותר מהעברות המטבע לא הומר כלל באמצעי תשלום, אלא הוחזק על-ידי מעבירי המטבע בחשבונות פז"ק ותמ"מ, שאינם בגדר אמצעי תשלום. יתרת פקדונות אלה גדלה בעשרת החודשים הנידונים ב-63.8 מיליון ל"י, ונמצא, איפוא, ש-63 אחוזים

¹ ראה רו"ח בנק ישראל 1960, עמ' 201 וסקר בנק ישראל מספר 15 עמ' 9.

לוח 4

יתרות נטו של מטבע חוץ * במערכת הבנקאות, דצמבר 1960 עד אוקטובר 1961

(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)

העלייה או הירידה (-) מסוף החודש הקודם				סך הכל	במוסדות הבנקאיים	בבנק ישראל	החודש
אחוזים		מיליוני ל"י					
1961	1960	1961	1960				
—	—	—	—	381.3	44.2	337.1	1960 דצמבר
0.1	6.5	0.4	15.2	381.7	37.5	344.2	1961 ינואר
3.3	9.1	11.4	22.9	393.1	38.2	354.9	פברואר
11.0	11.2	39.0	30.7	432.1	38.5	393.6	מארס
7.3	13.3	28.8	40.4	460.9	33.4	427.5	אפריל
3.4	2.6	14.6	9.0	475.5	31.6	443.9	מאי
6.0	-1.9	26.6	- 6.6	502.1	35.6	466.5	יוני
-0.5	-1.4	- 2.2	- 4.9	499.9	39.3	460.6	יולי
-5.2	-4.4	-23.9	-15.2	476.0	47.5	428.5	אוגוסט
2.7	-2.4	11.7	- 8.0	487.7	56.1	431.6	ספטמבר
-1.3	3.3	-5.5	10.5	482.2	44.9	437.3	אוקטובר
סך כל העלייה							
26.5	40.0	100.9	94.0	מדצמבר עד אוקטובר			
העלייה הממוצעת							
2.7	3.6	10.1	9.4	בעשרת החודשים			

* מספרים מתוקנים; פקדונות תושבי חוץ (פת"ח) הופחתו מסך הנכסים, בתורת התחייבות לחוץ לארץ.

מכלל התוספת הנקייה ליתרות מטבע חוץ לא היתה להם כל השפעה ישירה בתחום הרחבת אמצעי התשלום. לעומת זאת בתקופה המקבילה אשתקד לא הומרו לאמצעי תשלום 43 אחוזים בלבד מכלל התוספת נטו ליתרות.

(2) האשראי לציבור

האשראי הבנקאי לציבור הורחב בעשרת החודשים הראשונים של שנת 1961 ב-154.4 מיליון ל"י, שהן 23.9 אחוזים, לעומת הרחבה של 119.8 מיליון ל"י, שהן 23.6 אחוזים, בתקופה המקבילה אשתקד.

כמחצית מהגידול הכולל באשראי לציבור השנה יש לייחס לעלייה בסעיף "חוזרים דביטוריים ומשיכות יתר", שנבעה במידה רבה מניצול מוגבר של זכות המשיכה על-ידי הלווים. נראה, שהתנאים המיוחדים בשנת 1961, ובמיוחד הציפיות לפיחות ועליית המחירים, עודדו התפתחות זו. ההלוואות לתקופה קצובה ונכיון השטרות עלו ב-44 מיליון ל"י, ואילו האשראי במטבע חוץ עלה ב-19 מיליון ל"י והאשראי מפקדונות למתן הלוואות עלה ב-13 מיליון ל"י, בערך. נכיון המשנה של שטרות על-ידי בנק ישראל עלה ב-4.1 מיליון ל"י.

הרחבת האשראי לא נמשכה במשך התקופה הנידונה בציפות. בשלושת החודשים הראשונים

של השנה עלה האשראי בקצב מהיר מאד, ב־83 מיליון ל"י בקירוב. בחודשים אפריל ומאי נפסקה, למעשה, הרחבת האשראי לגמרי, והיא חודשה שוב בקצב מהיר בחודשים יוני ויולי. בחודשים אוגוסט עד אוקטובר חלה שוב האטה ניכרת בהרחבת האשראי. בסך הכל גדל האשראי הבנקאי לציבור בחודשים ינואר עד יולי ב־134.7 מיליון ל"י, ובחודשים אוגוסט עד אוקטובר — ב־29.7 מיליון ל"י. מספרים ארעיים לחודשים נובמבר ודצמבר מצביעים על הפסקת הגידול באשראי בחודשי השנה האחרונים. הגבלת עלייתו המהירה של האשראי הבנקאי לציבור במחצית השנייה של 1961 קשורה במידה רבה בהחמרת הוראות הנזילות בסוף מארס, בסוף יוני ובסוף ספטמבר, שהשפעתן המרסנת באה לידי ביטוי בהדרגה, תוך תקופת מעבר שאופשרה במסגרת ההוראות.

לוח 5

אשראי לציבור באמצעות מערכת הבנקאות, דצמבר 1960 עד אוקטובר 1961

(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)

סך כל האשראי לציבור	מפקדונות הממשלה למתן הלוואות	כנגד פקדונות הממשלה	אשראי בנקאי			החודש
			סך הכל	מוסדות בנקאיים	בנק ישראל	
830.1	118.1	65.4	646.6	589.6	57.0	1960 דצמבר
849.4	118.6	57.5	673.3	617.6	55.7	1961 ינואר
898.6	120.0	65.7	712.9	650.9	62.0	פברואר
928.5	122.2	76.8	729.5	665.8	63.7	מארס
916.2	122.2	71.4	722.6	662.3	60.3	אפריל
917.8	123.8	68.5	725.5	666.0	59.5	מאי
943.7	124.8	66.3	752.6	694.3	58.3	יוני
959.3	125.8	62.2	771.3	714.8	56.5	יולי
961.3	125.5	60.1	775.7	718.8	56.9	אוגוסט
984.6	127.0	57.6	800.0	740.2	59.8	ספטמבר
982.0	126.6	54.4	801.0	739.9	61.1	אוקטובר
סך כל העלייה						
מדצמבר 1959 עד						
117.9	2.1	- 4.0	119.8	109.3	10.5	אוקטובר 1960
מדצמבר 1960 עד						
151.9	8.5	-11.0	154.4	150.3	4.1	אוקטובר 1961
העלייה באחוזים						
17.1	1.8	- 5.9	23.6	23.1	31.3	בעשרת חודשי 1960
18.3	7.2	-16.8	23.9	25.5	7.2	בעשרת חודשי 1961

באשראי לציבור כנגד פקדונות הממשלה, שניתן לחייבי מסים וכיוצא באלה באמצעות המוסדות הבנקאיים. חלה ירידה ניכרת בסך 11 מיליון ל"י, ואילו באשראי מתוך פקדונות הממשלה במסגרת תקציב הפיתוח, שברובו הינו אשראי לזמן ארוך, חלה עלייה של 8.5 מיליון ל"י.

(3) האשראי לממשלה

יתרת חוב הממשלה נטו למערכת הבנקאות פחתה ב-36.5 מיליון ל"י. ירידה זו יש ליחס להקטנת חוב הממשלה לבנק ישראל, ואילו החוב למוסדות הבנקאיים נשאר, למעשה, ללא שינוי בין סוף דצמבר 1961 לסוף אוקטובר 1961. תקבולי הממשלה מכספי פקדונות שהופקדו באוצר, ממכירת סחורות ממחסניה ומהגדלת התחייבויותיה לזכאים שונים אפשרו לה לכסות את הגירעון בתקציב ואף להקטין את החוב נטו לבנק ישראל.

לוח 6

חוב הממשלה למערכת הבנקאות, דצמבר 1960 עד אוקטובר 1961

(מיליוני ל"י)

סך כל חוב הממשלה	מוסדות בנקאיים				בנק ישראל				החודש
	סך הכל	בניכוי פקדונות נטו	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי שוטף נטו	סך הכל	בניכוי חשבונות הון	אשראי לזמן ארוך וניירות ערך	אשראי שוטף נטו	
357.8	41.0	20.3	57.2	4.1	316.8	20.3	321.7	15.4	1960 דצמבר
354.5	42.2	18.8	57.3	3.7	312.4	20.4	321.7	11.1	1961 ינואר
352.1	45.2	17.8	59.5	3.5	306.9	22.1	321.7	7.3	פברואר
329.4	47.5	17.5	60.7	4.3	281.9	27.1	354.3	-45.3	מארס
320.6	46.6	18.4	61.9	3.1	274.0	28.6	354.3	-51.7	אפריל
317.9	50.0	18.6	65.4	3.2	267.9	30.6	354.3	-55.8	מאי
311.3	46.2	22.5	65.8	3.0	265.1	30.9	354.2	-58.1	יוני
310.0	48.3	22.3	66.1	4.5	261.7	31.6	354.0	-60.7	יולי
336.5	45.4	21.8	62.4	4.8	291.1	33.1	354.0	-29.9	אוגוסט
329.0	40.7	24.4	60.3	4.8	288.3	34.9	351.9	-28.7	ספטמבר
321.3	41.2	24.4	59.8	5.8	280.1	35.1	351.9	-36.6	אוקטובר
									סך כל העלייה
									בעשרת חדשי
3.4	-2.8	-1.5	4.4	-8.7	6.2	7.3	2.0	11.5	1960
									בעשרת חדשי
-36.5	0.2	4.1	2.6	1.7	-36.7	14.8	30.2	-52.0	1961

הירידה בחוב לבנק ישראל בסך 36.7 מיליון ל"י נובעת מעליית סכום פקדונות הממשלה בבנק ב-31 מיליון ל"י, מירידה במקדמות השוטפות ב-21 מיליון ל"י, מצבירת רווחים וחשבונות אחרים נטו, המועברים בסוף השנה לרשות האוצר (ואשר נזקפו לכן לזכות הממשלה בחישוב החוב

נטו), ב־15 מיליון ל"י ומעלייה באשראי לזמן ארוך לממשלה ב־30 מיליון ל"י. עלייה זו בחוב לזמן ארוך היא תוצאה של העברת חוב שוטף בסך 32.5 מיליון ל"י בחודש מארס לסעיפי האשראי לזמן ארוך, כך שלמעשה אין הירידה בסעיפי המקדמות השוטפות בסך 21 מיליון ל"י מייצגת פירעון ממשי, אלא שינוי בהרכב החוב.

(ג) נזילות המוסדות הבנקאיים

בסוף 1960 חל גידול רב בנזילות המוסדות הבנקאיים. שיעור הנזילות בפועל במטבע ישראלי עלה על 40 אחוזים. ההשפעה הכוללת של הגורמים הפועלים להגדלת סכום הנכסים הנזילים של המוסדות הבנקאיים היתה חיובית עד סוף יוני 1961, למרות הירידה באשראי בנק ישראל לממשלה, חאת בעיקר כתוצאה מההמרה הגדולה של יתרות מטבע חוץ בבנק ישראל. אולם סכום הנכסים הנזילים פחת באופן ניכר בין סוף דצמבר לסוף מארס כתוצאה מהמשיכה המוגברת של מזומנים על־ידי הציבור בחודשים אלה, ונוצר גירעון גדול בנזילות המוסדות הבנקאיים. בחודשים אפריל עד יוני שיפרו המוסדות הבנקאיים את מצב נזילותם וסכום הנכסים הנזילים בסוף יוני לא היה נמוך בהרבה מנקודת השיא של סוף דצמבר 1960, אולם הפקדונות החייבים בנזילות הוסיפו לגדול ברציפות עד סוף חודש יוני ושיעור הנזילות בפועל היה נמוך יותר מאשר בראשית התקופה.

בחודשים יולי עד אוקטובר עלו סכומי הרכישה של מטבע חוץ מבנק ישראל במידה ניכרת על סכומי ההמרה בבנק ישראל, ולמרות העלייה באשראי מבנק ישראל לממשלה ולציבור חלה ירידה בולטת בסכום הנכסים הנזילים בתקופה זו. גם בפקדונות החייבים בנזילות חלה ירידה,

לוח 7

נזילות המוסדות הבנקאיים במטבע ישראלי, דצמבר 1960 עד אוקטובר 1961

(מיליוני ל"י)

(סוף כל חודש)

החודש	פקדונות החייבים בנזילות במטבע ישראלי (1)	סך כל הנכסים הנזילים (2)	שיעור הנזילות בפועל $\left(\frac{(2)}{(1)} \times 100\right)$ (3)
1960 דצמבר	653.8	264.2	40.4
1961 ינואר	672.5	252.1	37.5
פברואר	684.9	247.6	36.2
מארס	689.9	225.6	32.7
אפריל	710.7	253.0	35.6
מאי	724.2	253.8	35.0
יוני	743.4	259.9	35.0
יולי	738.4	245.6	33.3
אוגוסט	731.6	234.7	32.0
ספטמבר	734.6	225.3	30.6
אוקטובר	721.4	217.9	30.1

אולם קטנה יותר באופן יחסי מאשר בנכסים הנזילים. הגירעון בנזילות עלה, איפוא, במידה ניכרת¹ ושיעור הנזילות בפועל ירד לנקודה הנמוכה ביותר מזה שנים רבות. לפי נתונים ארעיים הקטינו המוסדות הבנקאיים את סכום הגירעון בחודשים נובמבר ודצמבר ומצב הנזילות השתפר לקראת סוף השנה.

שיעור הנזילות הממוצע בחודשים ינואר עד אוקטובר 1961 הסתכם ב־33.8 אחוזים בלבד לעומת 38.6 אחוזים בתקופה המקבילה אשתקד.

¹ על הגירעון האסור חייבים המוסדות הבנקאיים בקנס בשיעור 10 אחוזים.